

М. Костомаров і його епоха: текст і контексти

(ДО 200-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА)

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Міністерство освіти і науки України
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М.Т. Рильського НАН України
Рівненський обласний краєзнавчий музей
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв РДГУ

**М. КОСТОМАРОВ І ЙОГО ЕПОХА:
ТЕКСТ І КОНТЕКСТИ**
*(до 200-річчя від дня народження
Миколи Костомарова)*

Збірник наукових праць

м. Рівне

УДК 930.1 (477): 821.161.2 Костомаров
К 72

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 27 квітня 2017 р.)

Редакційна колегія:

Скрипник Г. А. – академік УАН, директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, доктор історичних наук, професор.

Постоловський Р. М. – ректор РДГУ, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Академії соціальних і педагогічних наук, заслужений діяч науки та техніки України.

Павелків Р. В. – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік АН ВШ України, перший проректор РДГУ.

Вербець В. В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту соціальних досліджень РДГУ, академік Української Академії Акмеологічних наук.

Сверлюк Я. В. – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора Інституту мистецтв РДГУ з наукової та навчальної роботи.

Шелюк Л. О. – кандидат історичних наук, професор, ректор Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.

Шевчук С. І. – кандидат філологічних наук, директор Інституту мистецтв РДГУ, заслужений працівник культури України.

Наумовська Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Прокопович Т. Ю. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв РДГУ.

Шеретюк В. М. – кандидат історичних наук, доцент, декан історико-соціологічного факультету РДГУ.

К 72 Костомаров і його епоха: текст і контексти : зб. наук. праць / ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України; Інститут мистецтв РДГУ; РОКМ. – Рівне: Волинські береги, 2017. – 184 с.

ISBN 978-966-416-500-3

Збірник наукових праць, присвячений 200-річчю від народження видатного вченого, письменника, педагога, громадського діяча, організатора та члена Кирило-Мефодіївського братства Миколи Івановича Костомарова. Висвітлюються актуальні питання його наукової, етнографічно-фольклористичної та художньої спадщини.

Видання адресоване широкому колу шанувальників творчості М.Костомарова.

*Автори статей відповідають за достовірність і вірогідність викладеного матеріалу.
Міркування авторів можуть не збігатися з позицією редакційної колегії.*

ЗМІСТ

Постоловський Руслан. У віхах пам'яті Рівненського державного гуманітарного університету	5
Богатирчук-Кривко Світлана. Автографи М. Костомарова на скрижалях історії Рівненщини.....	9
Алієва Людмила. Павло Чубинський і Микола Костомаров: творчі взаємини і дослідницькі інтереси.....	12
Булига Олександр. Почаївська лавра в епістолярній спадщині та мемуарах Миколи Костомарова	18
Вернюк Назар. Духовні міфи України в студіях М. Костомарова та М. Грушевського	25
Вернюк Ярослава. Художні обриси Миколи Костомарова.....	35
Істоміна Галина. Волинське гончарство у XIX столітті	39
Салтовська Наталія. Фольклористичні студії М. Костомарова в університеті Св. Володимира	48
Наумовська Наталія, Наумовська Олеся. Потойбічна орніто-символіка зозулі в українському фольклорі: дослідницькі інтенції М. Костомарова	55
Кузьма Оксана. Драматургічна майстерність М. Костомарова («Кремущій Корд»)	63
Паріс Олена. Ідеї панславізму в площині українського націотворення: погляди «Руської трійці» та Кирило-Мефодіївського братства.....	72
Підгорна Лілія. Художньо-образна структура чумацьких і рекрутських пісень (на матеріалах записів Миколи Костомарова з Волині 1844 р.).....	82

Прокопович Тетяна. Художня рецепція козацької пісні: Микола Костомаров і Казимир Любомирський.....	91
Ромащенко Людмила. Історична проза Миколи Костомарова: проблематика і художні особливості.....	100
Семенюк Лариса. Поле Берестецької битви в історико-краєзнавчих студиях М.І. Костомарова	106
Сокіл Тетяна. Художній виклад історії України в драматургії М. Костомарова	113
Сташук Олександр. Взаємини Миколи Костомарова з митцями-художниками.....	126
Товкайло Олександра. Микола Костомаров і культура провінції	133
Товт Ольга. Художній світ драми «Эллины Тавриды» Миколи Костомарова	143
Цапун Раїса. Фольклорні пам'ятки Волинського Полісся: записи Миколи Костомарова та популяризація студентським ансамблем «Джерело».....	152
Шевчук Степан. Опуси з життєписних орієнтацій М. Костомарова	158
Яблонська Ольга. «Юпитер светлый плывет по зеленым водам киммерийским» М. Костомарова в контексті творчих взаємозв'язків	169
Яськів Богдан. Роль М.І. Костомарова у становленні і розвитку української національної історії.....	174
<i>Відомості про авторів.....</i>	181

Список використаних джерел

1. Виступ Романа Берези // Ювілейний концерт фольклорного гурту «Джерелу – 10» (афіша). – м. Рівне, Глядацька зала ДМШ №2. – 22 травня 1997.
2. Волинь у фольклорно-етнографічних писаннях Миколи Костомарова / упор. С.Шевчук. – Рівне: Волинські обереги, 2007. – 252 с.
3. Етнокультура Волинського Полісся і Чорнобильська трагедія. Вип. I. – Рівне, 1996. (нотні транскрипції 45 зразків Раїси Цапун).
4. Етнокультура Волинського Полісся і Чорнобильська трагедія. Вип. II. – Рівне, 1997. (нотні транскрипції 28 зразків Раїси Цапун).
5. Мелодії древнього Нобеля: Науково-популярне видання / упор. Раїса Цапун. – Рівне: Перспектива, 2003. – 128 с.
6. Співає «Джерело»: Репертуарний збірник з традиційного гуртового та сольного співу / упор. Раїса Цапун. – Рівне: РДК, 1997. – 104 с.

УДК 929

Степан Шевчук

ОПУСИ З ЖИТТЄПИСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ М. КОСТОМАРОВА

Анотація. Розглядається питання реалістичного розкриття формування і становлення ученого-славіста в європейському контексті, який у свій час працював у Рівненській гімназії.

Ключові слова: славістика, дисертація, магістр, гімназія.

Аннотація. Рассматривается вопрос реалистического раскрытия формирования и становления ученого-слависта в европейском контексте, который в свое время работал в Ровенской гимназии.

Ключевые слова: славистика, диссертация, магистр, гимназия.

Annotation. The question of opening a realistic formation and establishment of Slavic scholar in the European context, which at one time worked in the Rivne school.

Keywords: Slavic studies, thesis, master, school.

*«Потомство безпристрастно роздає кожному
приналежащую ему славу...».*

Н. И. Костомаров («Кремуциї Корд»)

Сучасникам ХХІ ст. належить не тільки реалістично осмислити наукові студії минулого, визначити вагомість їх досліджень, спад-

щину діячів науки, літератури, мистецтва, а й ввести такі здобутки у європейський ареал як простору, так і часу. Варто правдиво реставрувати минуле до періоду сучасності і через призму оцінення діянь дослідників-науковців, ентузіастів- подвижників, які затіювалися догмами, накладанням табу різних ідеологій. З неправдивими оцінками у наукових студіях ще й нині подають про постать Миколи Івановича Костомарова (1817-1885) – видатний історик, історіограф, історіософіст, етнограф, фольклорист, літературознавець, поет, прозаїк, драматург, перекладач, краєзнавець, критик, мистецтвознавець, публіцист, бібліограф, славіст, чл. кор. Петербурзької АН та громадський діяч. Публікувався він під псевдонімами, криптонімами – Ієремія Галка, Іван Богучаров, Николай, Раввін, Н. К., Н. К-ва та ін. Родовід його (козацький) розглядають з успадкуванням двох генеологічних гілок: воронезької та волинської. Батько – Іван Петрович, військовий «малорос» вийшов у відставку в званні капітана, поміщик, який мав 400 душ кріпаків, 14000 десятин орної землі, сіножаті, луки, пасовиська. Одружений з українською дівчиною-кріпачкою (покоївкою) Тетяною Петрівною Мильниковою (за іншими відомостями – Мельниковою). Офіційно шлюб батьки оформили у 1828 р. Микола був кріпаком за реєстровою книгою батька до 1832 р. Лише через зусилля та жертвність матері отримав волю, бо Іван Петрович загинув трагічно від рук власних кріпаків у 1828 р. Синові батько прищепив вільнолюбиві ідеї Вольтера, піклувався, щоб отримав належну освіту. У 10 літ віддали Миколу у Московський приватний пансіон, мати пізніше перевила його у Воронезький пансіон, але навчання завершилося у Воронезькій гімназії. У 1833-1837 рр. здобував освіту у Харківському імператорському університеті (історико-філологічний факультет). На той час ВНЗ утверджував освіту, науку за «німецьким» зразком, вільним від схоластичних догматів, обскурантизму. У навчанні М. Костомаров розвинув здібності до науки, письменства, вивчав класичні мови, літературу, мистецтво.

У той період історична наукова думка, освіта, література, мистецтво формувалися новим суспільно-політичним напрямом романтизму, який виник ще наприкінці XVIII ст. у Західній Європі (Німеччині, Великій Британії, Франції, Італії, Польщі). На зміну класицизму, соціокультурним інтелектуальним зрушенням, спричи-

нених епохою революцій, наполеонівських війн у Європі, декабристським рухом у царській Росії наповнювався славістичними ідеями. В Україні романтизм утвердив народність, самотність мистецтва. Представники прогресивної течії романтизму спонукували розвиток художності у зв'язку з життям, підносили боротьбу народу, його героїв за соціальне, національне, релігійне визволення, ідеалізацію історичної дійсності.

У 1827 р., коли Михайло Максимович (1804-1876) видав першу збірку малоруських (українських) пісень. У передмові до неї проголосив, що настав, здається, той час, коли пізнають справжню ціну народності [...] У такому відношенні велике значення заслуговують пам'ятки, в яких повніше виражалась би народність: це насправді пісні, в яких звучить душа спонукувана почуттям, і казки – де відсвічується народна фантазія [14, с.5]. Тут же у передмові автор наголосив: «Особливою цінністю і красою виділяються пісні слов'янських народів, а серед них українські, які поміж слов'янських племен займають одне з перших місць [Там само, с.5-6]. Вчений ХХ ст. П.М.Попов, аналізуючи період на зламі ХVІІІ – ХІХ ст., визначив специфіку суспільно-політичних умов, підкресливши, що вони вплинули на М. Максимовича щодо таких узагальнень, у контексті славістичних дослідницьких мотивацій. Слов'янський домінуючий вплив визрів уже у європейському масштабному контексті. Саме в такому ареалі варто розглядати внесок славіста М. Костомарова, пов'язуючи його з історичними, філологічними науковими студіями, що подальше перетворилися в орієнтовний комплекс наук, якими займалися слов'янські народи, їх вчені у Європі. Таким проявився період породжений романтизмом. Він вимагав нового ставлення митця, науковця до світу і людини, нового розуміння літератури, мистецтва у суспільному і громадському житті, виник він під впливом суспільно-політичного руху в кінці ХVІІІ ст. Популяризація таких славістичних художніх ідей у літературі, мистецтві України визначився і через західний вплив секуляризованого відхилення від релігії, схоластики, утвердженням орієнтацій науки європейського (німецького) типу на початку ХІХ ст. Вагомою «школою романтизму» визначився харківський імператорський університет, дещо пізніше – Київський імператорський університет ім. Св. Володимира. Відчувався вплив на Західну Україну Товариства приятелів науки і

мистецтва Варшави. Микола Костомаров у 20-40 роки сприйняв вплив діячів педагогічної, наукової думки Харківського університету (І. Срезневського, П. Гулака-Артемівського, А. Метлинського, А. Валицького, М. Луніна та ін.).

Переконливим провідником-теоретиком і практиком-популяризатором романтизму визначився у Харкові Ізмаїл Срезневський (1812-1880) – український, російський філолог-славист, історик, археограф, професор політекономії, статистики, слов'янознавства, який захоплювався усною народнопоетичною словесністю та старожитностями. Збирав він народні пісні, епічні твори, часто зредагованим публікував їх у збірнику «Запорожская старина», досліджував славистику, захоплювався світобаченням слов'ян. Неодноразово подорожував слов'янськими країнами Європи. Уславився він також здобутками як академік Петербурзької АН, фіксуванням фольклору Слобідської України, визнаним фундатором студентських гуртків романтизму. У європейській науці визначився автором з історії слов'янських мов, міфології, палеографії, етнографії, фольклористики. М. Костомаров ще студентом відвідував домівку І. Срезневського, спільно з ним бував в експедиціях для запису пам'яток фольклору, етнографії. Професор допомагав молодому досліднику в наукових студіях козаччини доби Хмельницького на Харківщині.

Значний вплив на студента здійснив Петро Гулак-Артемівський (1890-1865) – український письменник, байкар, історик, декан словесного відділення, ректор Харківського університету. Костомаров у 1833-1837 рр. проживав у будинку Гулака-Артемівського, зачитувався книгами з бібліотеки професора. Він екзаменував майбутнього вченого з іспиту на ступінь магістра. Але П. Гулак-Артемівський не схвалив першої дисертації дослідника «О причинах и характере унии в Западной России». Він також негативно віднісся до другої дисертації «Об историческом значении русской народной поэзии», але не перешкодив її захисту. М. Костомаров дивувався, що знавець малоруської народності не одобрив тему дисертації, а тому зробив висновок, що П. Гулак-Артемівський був різним як ректор, так і людина.

Доброзичливо впливав на М. Костомарова професор Альфонс Валицький (1808-1858), який призначив йому дослідницьку тему до захисту дисертації. Вона була відхилена через протест владики

Інокентія Борисова. Тому примірник дисертації відправили аналізувати до тогочасного Міністра народної освіти Сергія Уварова, який зобов'язав професора М. Устрялова подати рецензію на магістерську дисертацію. Останній засвідчив негативне ставлення до заявленої теми. М. Костомаров пережив заборону на захист першої дисертації, але як збирач народної словесності не припинив наукових пошуків до нової дисертації, обравши знову незвичайну за напрямом тему «Об историческом значении русской народной поэзии». Відзначимо, що наміри захистити дисертаційне дослідження, як таке, було сміливим напрямом у тогочасній славистиці і європейській науці. При захисті (дискусіях) звучали негативні думки, що такий предмет, як «мужицькі пісні» принизливі для твору, що має на меті здобуття вченого ступеня.

Позитивно сприймався студентами ВНЗ професор М. Лунін, який завершив навчання у Німеччині захистом докторської дисертації з філософії. Викладав він в Харківському університеті історію на філологічному факультеті. Як людина з європейською освітою, вирізнявся мудрістю, раціональним мисленням, логічним словом, талановитістю та енциклопедичними знаннями [8, с.252]. Своїми лекціями впливав на слухачів. Саме за його поглядами, викладанням курсу історії М. Костомаров присвятив життя вивченню цієї науки. Недаремно він згадував: «Если бы не было в университете Лунина, то время, проведенное в звании студента, надобно было бы считать потерянним» [Там само].

М. Костомаров прийшов до висновку, що історію, народознавство варто вивчати не тільки за «мертвими літописами» (друкованими документами, джерелами – С.Ш.), а закликав дослідників іти в народ, записувати його думки про розуміння явищ, подій через народну пісню. Після захисту дисертації він звернувся до Учбового комітету Київського імператорського університету Св. Володимира, що бажає працювати в одній із гімназій. У жовтні 1844 року отримав дозвіл на працю в Рівненській гімназії. Таке призначення для перебування М. Костомарова на Волині імпонувало його зацікавленню, бо давало можливість бути близько до колишніх баталій національно-визвольного руху під орудою Б. Хмельницького. Воно також співпадало бажанню пройти в майбутньому шляхами козацького війська на Волині. З архівних рукописних джерел дізнаємося, що вчитель

М. Костомаров терміново виїхав з Києва на Волинь. Як дослідник, мав ТАКОЖ наміри зібрати місцеві народні пісні для аналізу історичних подій доби Хмельницького.

У листі 6 грудня 1844 р. до Костянтина Сементовського (український етнограф, фольклорист) повідомляв, що за час перебування в Рівному М. Костомаров висловив свої враження від побаченого тяжкого становища покріпачених селян на Волині: «Я з жадібністю на кожному кроці розпитував про побут тутешнього народу (признаюся, це мене більше цікавить тепер ніж навіть народна поезія) і здобув жахливі відомості. Каторга краще була б для них! Не говорячи про те, що бідний руський селянин працює на поміщика замість вказаних трьох днів, цілий тиждень (що водиться і у ваших полтавців, червоніючи мушу це сказати!), а собі в робочий час приділяють тільки свята. Поводження з ними (селянами – С.Ш.) таке, що перевершує всілякі уявлення про утиски і вкидає в дрож друга людства» [18, с.34-35]. Дізнаємося також, що на зимові та весняні канікули саме свято побував Костомаров у Вишневці, Кременці, Почаєві, Берестечку, Вербі, Дермані, Дубно, Гощі, Острозі, Пересопниці, Межиричі та Дермані.

Рівненська гімназія у той час не супротивилась колонізації навчального процесу. Директор П.О. Аврамов не симпатизував педагогу-вченому, а навпаки, підозрював його в народолюбстві, співчутті українству. У наш час відомий та авторитетний академік НАН України, директор Інституту історії України НАН України В.А. Смолій наукову працю М. Костомарова визначив, як «фундатора новітнього українства» [20, с.5-8]. П.О. Аврамов за власним бажанням пильно стежив за підлеглим педагогом, систематично інформував Учбовий комітет у Києві, що М. Костомаров брав від гімназистів хабарі піснями. Знаємо, що він пізніше використовував їх у наукових публікаціях. В автобіографічних рядках М. Костомаров констатував: «Приходилось прощатся с Ровно и Волинью. Я уехал оттуда с большим ворохом народных песен и записанных преданий, и рассказов, некоторые собраны мною лично, другие доставлялись моими учениками, которых я заохотил по случаю поездки их к родным на вакационное время собирать и доставлять мне народные памятники» [11, с. 472].

Зібрані місцеві пісні М. Костомаров видав при сприянні Д.Л. Мордовцева та А. Пасхалової в «Малорусском литературном сборнике» (1859) за назвою «Народные песни, собранные в западной части Волынской губернии в 1844 г.» у Саратові, де відбував заслання за очолювання та участь у Кирило-Мефодіївському братстві. Імперське третє правління та жандармерія визначили його організованим таємним молодіжним політичним товариством. Для функціонування братства М. Костомаров підготував програму «Закон Божий» (Книга буття українського народу) [9].

Науковий внесок, великий і різноманітний, вніс у дослідження молодий вчений про постать Богдана Хмельницького за літописними джерелами, але вони не могли задовільнити М. Костомарова, бо прагнув по-справжньому за народною мудрістю дізнатися та оцінити, що про нього говорили, говорять у народі, як оспівується він у місцевих піснях. Тому фіксував волинську думку з ареалу від аборигенів під час перебування у повітовому місті Рівне. Писати монографію про Б. Хмельницького з використанням усних джерел розпочав найперше з Слобожанщини, а пізніше з переосмислення подій, що відбувалися на Волині. Окрім літописних пам'яток, використовував народну словесність (52 думи, пісні з варіантами у різних регіонах України про національно-визвольну війну). Високий професіоналізм його відзначив відомий у науці проф. М. Чернишевський, який подав позитивну оцінку монографії, після його смерті констатував у передмові в російському перекладі «Всеобщей истории» Г. Вебера (т.1. Москва 1889), де йшлося про міжнародну популярність Костомарова як вченого, дослідника: «Німецькі вчені вважали М. Костомарова найвизначнішим із сучасних російських істориків; їх думка справедлива. Костомаров був людиною такої широкої вченості, такого розуму, і так любив істину, що праці його мають дуже високу наукову цінність... Треба бажати, щоб молоді люди, які готуються розробляти російську історію, уважно вивчали думки Костомарова [18, с.50-51]. До монографії «Богдан Хмельницький» М. Костомаров включив записані на Волині пісні: «Народное восстание» (1648); «Гайдамаки. Пані Марусенька» (1648-1649); «Битва під Берестечком» (1651); «Поражение козаков под Берестечком» (1651) [5, с.191-195]. Про епоху, події під Берестечком, пісні записані ним же, увійшли до збірки «Народные песни, собранные в западной

части Волинської губернії в 1844 г.», а саме «Отрывок о Хмельницком», «Битва под Берестечком» (1651) [5, с.31-35]. До останніх двох зразків подані лаконічні наукові коментування М. Костомарова. До монографії про Хмельницького, розділу про Берестецьку битву, подавалися тексти: «Битва под Почаевом», «Еще о битве под Почаевом» (1675) з вказівкою «Записані автором на Волині» (Костомаровим – С.Ш.) [5, с.194-195].

У дослідженні проф. М.Т. Яценка «М.І. Костомаров – фольклорист і літературознавець» увів факт, що під час похорону (1885) друзі поклали у труну вченому одну з найвизначніших його праць про Богдана Хмельницького [25, с.12].

Микола Костомаров не сприймав існуючої тріади С. Уварова, визначеної для ідеології Російської імперії під девізом «Самодержавие»; Православие» и «Народность». «Самодержавие» – під владою російського імператора; «Православие» – зверхнього правління Московської духовної ієрархії; «Народность» – в душі російського визначення і тлумачення. Вчений у своїх наукових дослідженнях нагадував, що в історії були, є і будуть поводири, мужні месники, герої, які вестимуть народ проти жорстокості режиму. Як невтомний дослідник, розгортав наукові студії про Северина Наливайка, Богдана Хмельницького, гайдамак, Устима Кармелюка, Степана Разіна, Омеляна Пугачова та ін.

Костомарівські студії переконують, що вчений історичні проблеми слов'ян намагався пізнати через духовні особливості, побуту і художню культуру різних племен (полян, радимичів, древлян, волинян, уличів, дулібів та ін.). Усі вони за думкою дослідника синкретизувалися у Руську землю, пізніше Київську Русь. Останнє все-таки не заважало йому віднайти відмінності в особливостях племен через географічні, кліматичні риси, які закріплювалися викристалізованими довготривалими звичаями, обрядами та традиційними побутом

М. Костомаров у публікації «Мысль о федеративном начале в Древней Руси» [25, с.112-113] чітко окреслює, що поруч із Поліссям на захід від нього – Волинська земля. Полян і волинян, древлян і дреговичів та уличів він вважав пришельцями, мандрівниками з ареалу Дунаю. Вчений-історик констатував, що за наріччям і способом життя українці ближче до подолян і волинян, ніж до поліщуків і

пінчуків. Важливою висловлена ним є думка, що Волинь і Поділля підтримують більш сталі зв'язки з Києвом. Спільним для всіх слов'янських племен, вважав М. Костомаров, традиційне оспівування давнього Дунаю, пісень і переказів про нього. Варіанти пісень, співів про Дунай ще й нині живуть серед волинян та поліщуків.

У найдавніших відмінностях М. Костомаров виділив між слов'янськими племенами найбільше ті, які викликали ворожнечу між ними. Вчений посилався на літопис «Повість минулих літ» і засвідчив, що усі [племена] мали ж свої обичаї, і закони предків своїх, і заповіді, кожне – свій норів. Так, поляни мали звичай своїх предків, тихий і лагідний, і поштивність до невісток своїх, і до сестер, і до матерів своїх, а невістки до свекрів своїх і до діверів велику пошану мали, і весільний звичай мали вони: не ходив жених по молоду, а приводили [її] увечері; а назавтра приносили [для її родини те], що за неї дадуть. А деревляни жили подібно до звірів, жили по-скотськи: і вбивали вони один одного, [і] їли все нечисте, і весіль у них не було, а умикали вони дівчат коло води!...» [25, с.112-113]. За думкою вченого відмінності між слов'янськими племенами не зникали пізніше і через утвердження того чи іншого князівського роду. Не зникли вони і з прийняттям християнства. М. Костомаров вбачає в цьому одну з причин у перешкоді зближення племен через відсутність оперативної інформації, віддаленість один від одного у місцях заселення, бо розділяли їх дрімучі ліси, болота, водні простори. Тому давня ворожнеча, яка закарбувалася предками, успадкувалася і передавалася до наступних поколінь.

Наукові студії М. Костомарова, що здійснювалися через призму зацікавлення прадавніми слов'янськими племенами, зокрема волинян, переконували, що історична Волинська земля ввійшла в ареал, який визначився в майбутньому, викристалізувавшись у народ і довів самотність української нації [25, с.113].

Перебування М. Костомарова на Волині, як переконуємося, збагатило його кругозір у пізнанні народної поетичної творчості, а також сприяло утвердженню наукових думок про український та весь слов'янський ареал у контексті європейської науки. Разом з тим, це дозволяло йому вводити українські дослідження у наукові студії з визначними класичними цивілізаціями світу.

Джерельні приписи:

1. Анцыпо-Чикунский А. А. Историческая записка о Ровенском реальном училище (1832-1889). – К., 1894. – 148 с.
2. Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф.99 203/4205.
3. Вернюк Ярослава. Волинь у фольклористичних дослідженнях XIX – поч. XX ст. / Ярослава Вернюк. – Рівне: Волинські обереги, 2000. – 158 с.
4. Весілля, записане в с. Млинів Дубенського пов. Павлом Чубинським (II половина XIX ст.) // У зб. Весільні обряди Рівненщини. Фольклорно-етнографічні записки XIX – поч. XX ст. – Рівне: Волинські обереги, 2004. – С. 35-68.
5. Волинь у фольклористичних писаннях Миколи Костомарова / Заг. ред., упор. та завер. ст. С. І. Шевчука. – Рівне: Волинські обереги, 2007. – 252 с.
6. Державний архів Рівненської області. – Ф.394, оп. I, од. зб. 45, 39 арк.; Оп. 2, од. зб. 94, арк. 10 та ін.
7. Кирдан Б. П. Собирання народної поезії / Б. П. Кирдан. – Москва: Наука, 1974. – 279 с.
8. Костомаров Микола. Віхи життя і творчості. Енциклопедичний довідник / В. А. Смолій, Ю. А. Пінчук, О. В. Ясь; Вступ. ст. і заг. ред. В. А. Смолія / Микола Костомаров. – К.: Вища шк., 2005. – 343с.: іл.
9. Костомаров М. Закон Божий (Книга буття українського народу) / М. Костомаров. – К. Либідь, 1991. – 40 с.
10. Костомаров Из прожитых на Волыни дней / М. Костомаров // Киев. Старина, 1884 – С. 325-332.
11. Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография / Сост. и истор. биогр. очерк. В. А. Замлинского, примеч. И. Л. Бутича / Н. И. Костомаров. – К.: Изд-во Киев. ун-та, 1989. – 736.
12. Костомаров Микола. Про відношення історії до географії / Микола Костомаров // Народ. твор. та етнографія. – 1990. – №4. – С. 33-42.
13. Костомаров Микола. Слов'янська міфологія / Упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. П. Полотай; вступ. ст. М. Т. Яценка / М. І. Костомаров. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
14. Максимович М. Предисловие: В кн. Українські пісні, видані М. Максимовичем. Фотокопія видання 1827 р. / Підгот., вид. і розвідка чл.-коресп. АН УРСР П. П. Попова / М. Максимович. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 5-40.
15. Народные песни, собранные в западной части Волынской губернии в 1844 году [Николаем Костомаровым] // Записки українського наукового товариства в Києві. – К., 1930. – Т. XXXV (Етнографічні писання Костомарова) / Редак. М. Грушевського. – С. 127-202.

16. Пінчук Ю. А. Відображення елементів української національної ідеї в науковій творчості М. І. Костомарова / Ю. А. Пінчук // Укр. іст. журн., 2007. – №2. – С. 78-88.

17. Пінчук Ю. А. Микола Костомаров / Ю. А. Пінчук. – К.: Наук. думка, 1992. – 232 с.

18. Попов П. М. Костомаров як фольклорист і етнограф / П. М. Попов. – К.: Наук. думка, 1968. – 114 с.

19. Попов П. М. Перший збірник українських народних пісень: В кн. Українські народні пісні видані М. Максимовичем. Фотокопія видання 1827 р. / Підгот. вид. і розвід. чл.-кор. АН УРСР П. М. Попова / П. М. Попов. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 285-338.

20. Смолій Валерій. Фундатор новітнього українства: В кн. Микола Костомаров. Віхи життя і творчості. Енцикл. довідник / В. А. Смолій. – К.: Вища шк., 2005. – С. 5-8.

21. Справа М. І. Костомарова (частина третя): В кн. Кирило-Мефодіївське товариство. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 241-365.

22. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собр. д. чл. П. П. Чубинским: У 7 т., 9 кн. – СПб., 1872-1878. Т. III. – 486 с.; Т. IV. – 713 с.; Т. V. – 1209 с.

23. Чернышевский Н. Г. Полное собр. сочинений в пятнадцати томах / Н. Г. Чернышевский. – Москва, 1951. – Т. X. – С. 928-929.

24. Шевчук Степан Велика Волинь у слідчих матеріалах Кирило-Мефодіївського товариства // Наук. записки Рівненського обласного краєзнавчого музею / Степан Шевчук. – Рівне: Волинські обереги, 2006. – С. 145-156.

25. Шевчук С. І. Микола Костомаров і Федір Вовк : етнографічні особливості древлян і волинян // Українська культура в іменах і дослідженнях // Наукові записки Рівненського державного інституту культури, присвячені 180-річчю Миколи Костомарова та 150-річчю Федора Вовка / С. І. Шевчук. – Рівне: Волинські обереги, 2006. – С. 145-156.

26. Яценко М. Т. Костомаров – фольклорист і літературознавець: В кн. М. Костомаров. Слов'янська міфологія / Упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. Полотай, вступ. ст. М. Т. Яценка: К.: Либідь, 1994. – С. 5-40.

Підписано до друку 11.05.2017 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «PT Serif». Друк офсет. Ум. друк. арк. 10,7. Наклад 100 пр. Зам. 36.
Видавництво «Волинські обереги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;
e-mail: oberegi@mail15.com
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.
Надруковано у друкарні видавництва «Волинські обереги».